

FLEMMING HOUE. Mail: flemminghoue@gmail.com. Hjemmeside: flemminghoue.dk

IDÉHISTORIE F. DET TYVENDE ÅRHUNDREDE

3.1. SPROGFILOSOFI. WITTGENSTEIN - 'THE LINGUISTIC TURN'. VENDINGEN MOD SPROGET

Forelæsningen i dag handler om de to måske vigtigste tænkere i det tyvende århundrede Wittgenstein og Heidegger. De er uomgængelige, når man skal præsentere det tyvende århundredes idéhistorie. Men egentlig vil jeg helst gå uden om dem. Jeg har vanskeligt ved at forstå dem, vi er ikke rigtig på talefod. Og så langt jeg forstår dem er jeg skeptisk over for deres tænkning. Det er nok min fejl. Men sådan er det.

At de er vanskelige at forstå vil I nok give mig ret i om en lille times tid. Det er vanskeligt. Tag det som en tillidserklæring. Og tag det helt roligt, når I ikke forstår det hele. Det gør jeg såmænd ikke engang selv.

Når vi i dag kommer til Camus bliver det mere fremkommeligt, og det gør det også næste gang, hvor Sartre og Frankl er på banen. Men i første omgang er det altså op ad bakke.

Filosofien i det tyvende århundrede er kendetegnet ved en øget opmærksomhed på sproget. Man kalder det 'The linguistic turn', vendingen mod sproget. Det finder vi i den analytiske filosofi i England og USA og i fænomenologien på det kontinentale Europa.

FILOSOFIEN I DET 20'DE ÅRH.: THE LINGUISTIC TURN.
- DEN ANALYTISKE FILOSOFI
- FÆNOMENOLOGIEN

Så lad mig begynde med en overvejelse over sproget. Hvad er sprog for noget?

1. AFBILDENDE. HENVISENDE. NAVNGIVENDE.

Det er vel sådan vi umiddelbart opfatter sproget. Med sproget taler vi om virkeligheden. Det viser hen til virkeligheden, afbilder den, afspejler den. Vi taler om tingene og begivenhederne.

Godt nok bruger vi forskellige ord på forskellige sprog. En hest hedder horse på engelsk, Pferd på tysk og cheval på fransk. Men hesten vedbliver at være hest uanset hvad vi kalder den.

I parentes bemærker var det jo også i Syndefaldsmyten Adams første handling. Adam gav dyrene navne og hæver sig dermed over dem og bliver et sprogligt væsen. Eller måske bliver han det først når Eva kommer til og han her nogen at tale med. Sproget er ikke kun en navngivning af ydre objekter men kommunikation mellem mennesker. Med sproget forstår vi hinanden og deler forståelse af vores verden.

Som Habermas skriver: *Verständigung wohnt der menschlichen Sprache inne als seinem Telos'. ,Forståelse er det menneskelige sprog iboende som dets telos.'*

2. KOMMUNIKERENDE. TYDENDE. FORTOLKENDE.

Vi er fælles om sproget. Sproget skaber fællesskab, 'comunitas' på latin. Det gør det, når vi bruger samme ord om samme ting, men tydeligere når de ting vi taler om ikke er ting. For det er jo ikke alt i vores virkelighed der er ydre ting, objekter vi kan sætte navne på. Hvad med ord som kærlighed, frihed, retfærdighed, de henviser ikke til ydre objekter men til forhold mellem mennesker, og hvad de betyder forsøger vi at afklare og komme overens om ved at tale om dem, tyde dem med sproget.

3. HANDLENDE

Men vi gør jo mere med sproget end at snakke. Vi handler. Faktisk er det vel de fleste af vores handlinger der sker gennem sproget. Vi skal være meget gale på hinanden eller glade for hinanden for at gribe til håndgribeligheder. Vi befaler, beder, lover, undskylder, driller, lyver og så videre.

4. SKABENDE

Vi skaber en verden med sproget. En verden af betydninger, en tydet og betydningsfuld verden.

WITTGENSTEIN. 1889-1951.

Wittgenstein er født i Wien i en hovedrig jødisk familie. Frasier sig sin arv og lever et nomadeliv. Homoseksuel. Uddannet ingeniør. Hovedinteresse matematik og logik. Tilknyttet Cambridge universitet 1911 til 1913. Men forlader filosofien da han mener at han endegyldigt har løst dens problemer. Deltager kortvarigt i Første Verdenskrig som sygepasser. Lever i en periode som eneboer i Norge i en selvbygget hytte, er folkeskolelærer i afsidesliggende østrigske landsbyer (tæver eleverne, skændes med forældrene) Tilbage til Cambridge 1927 hvor han bliver til sin død og bliver kult.

Hans eneste udgivne værk er 'Tractatus' fra 1922. Hans meget omfattende ufærdige forfatterskab udkommer posthumt. En stor del er noter af deltagerne i hans seminarer.

'Tractatus' er ganske kort under 100 sider, men aldeles umuligt at læse for almindelige dødelige. Det er faktisk kun overskrifter uden uddybende forklaringer og formel logik på meget højt niveau.

WITTGENSTEIN 1. TRACTATUS' 1922.

SPROGET ER ET BILLEDE SPEJLENDE, AFBILDENDE, NAVNGIVENDE.

Problemet med det sprog vi bruger til daglig er at det ikke giver noget præcist billede. Dagligsproget er flertydigt, ordenes betydning uklar, afhængig af kontekst og så videre. Det roder for meget. Wittgensteins ambition i 'Tractatus' er at konstruere et sprog, der er befriet fra dagligsprogets uklarhed og flertydighed. Et idealsprog hvilende udelukkende på logik og kendsgerninger.

DAGLIGSPROG: FLERTYDIGHED, UKLARHED

LOGISK IDEALSPROG: ENTYDIGHED, KLARHED
KENDSGERNINGER

'Tractatus' består af syv sætninger og en lang række undersætninger og under-under-sætninger. Pænt nummererede.

Her kun se på tre af dem

1. VERDEN ER ALT HVAD DER ER TILFÆLDET.
- 1.1. VERDEN ER SUMMEN AF KENDSGERNINGERNE IKKE AF TINGENE.
- 4.1.2.1.2. DET DER KAN VISES KAN IKKE SIGES
7. DET HVOROM MAN IKKE KAN TALE, DEROM MÅ MAN TIE.

Allerede i første sætning er jeg stået af. Det lyder, så langt jeg forstår det, som om 'verden' er det det viser sig i sproget. Som om vi er spærret inde i sproget. Det er ikke en verden af 'ting' derude, som vi kan afbilde med 'ord' i vores bevidsthed. Objekter og subjekter. Det der er er 'kendsgerningerne' ikke 'tingene'. Og 'kendsgerninger' er vel noget sprogligt, udsagn.

Hvad jeg bedre kan følge er at han sætter en grænse for denne 'verden' der gribes med et logisk kendsgerningsprog.

I anden undersætning af fjerde undersætning af sætning fire siger han at det ikke er alt der kan siges, noget kan kun vises. Vores virkelighed rummer mere end det vi kan gribe med sproget. Hvad er det så der kan vises men ikke siges. Det siger han ikke noget om.

Og i den sidste sætning, der ikke har nogen undersætninger, nedlægger han forbud mod at forsøge at sige noget om det.

Og det lader han så selv være med. Efter 'Tractatus' trækker han sig tilbage fra filosofien.

Men på et tidspunkt må det være gået op for den gode Wittgenstein at han ikke med 'Tractatus' har løst alle filosofiens problemer endegyldigt.

Han har senere sagt at hans værk består af to dele, det han har skrevet og det han ikke har skrevet, og at den sidste del er den vigtigste.

Man kan også nævne at han beskæftigede sig indgående med Kierkegaard og så ham som en af de dybeste tænkere. Og Kierkegaards sprog er jo ikke just et logisk faktabaseret minimalsprog.

Da han vender tilbage til filosofien har han forladt 'Tractatus' sprogteori. Man taler lige frem om Wittgenstein 2. Nu opfatter han ikke sproget som et billede men som et redskab. Nu søger han ikke et logisk idealsprog, men undersøger hvorledes vi rent faktisk bruger sproget. Sprogbrugen.

WITTGENSTEIN 2. "FILOSOFISKE UNDERSØGELSER" 1953.

SPROGET ER ET REDSKAB. BRUG.

Sprog og virkelighed kan ikke skilles ad. Subjekt og objekt kan ikke skilles af. Bevidsthed og væren kan ikke skilles af. De er uløseligt bundet til hinanden.

Sproget står ikke over for og uden for virkeligheden og taler om den. Sproget er en del af virkeligheden og taler i den.

Skærpet en tand. Vores virkelighed bliver vores gennem sproget. Det er gennem sproget vi tilegner os virkeligheden, gør den til vores.

Spørgsmålet er så naturligvis om der ikke er noget i vores virkelighed, der ikke omfattes af sproget. Om Wittgensteins grænse for sproget ikke kun gælder hans logiske kendsgerningsprog men også gælder det mere omfattende sprog. Det lader jeg ligge til senere.

Den sene Wittgenstein eller Wittgenstein 2 taler om sproget som 'sprogspil'. På tysk 'Sprachspiel', 'Spiel' betyder spil som skakspil, fodboldspil osv. Og så betyder det også leg. Han kunne vel have kaldt det sprogsystemer, men kalder det altså spil, leg. Dem er der en mangfoldighed af. Det sprogspil vi færdes i her er et andet end i naboauditorierne, her er det jura og statskundskab, længere oppe i parken er det matematik og psykologi. I kantinen andre sprogspil. Og når vi forlader universitetet igen andre sprogspil. Vi bruger sproget på forskellig måde og til noget forskellige. Netop bruger. Det vi siger hænger sammen med vi gør, det vi gør gør vi med sproget. Sprogspillene er uløseligt forbundne med livsformer. Og som sagt der er en mangfoldighed af dem.

Og hvad er så filosofiens opgave. Det er at rydde op. Meget ofte er vores sprogspil dysfunktionelle. De er forvirrede og skaber ikke klarhed og forståelse men uklarhed og misforståelse. Vi taler forbi hinanden, sammenblander forskellige sprogspil, vrøvler. Filosofiens analyse af det er en slags terapi og det sker i Wittgens undervisning og tekster gennem dialog, samtale. Hvordan bruger og misbruger vi sproget?

MANGFOLDIGHED.

"SPROGSPIL" ←→ "LIVSFORM".

FILOSOFI ER TERAPI.

UDREDNING AF FORVIRREDE SPROGSPIL.

DIALOG.

3.2. EKSISTENSFILOSOFI. MARTIN HEIDEGGER. 1889-1976. 'SEIN UND ZEIT". 1927.

POLITISK- MORALSK HOLDNING OG HABITUS.

"JÆVNT HEN ET DUMT SVIN" (JØRGEN HASS).

KONE, KOLLEGER, ELSKERINDER.

'SÅ BLOTTET FOR HUMOR AT DET GRÆNSER TIL DET KOMISKE' (LØGSTRUP)
NAZIST. ANTISEMIT.

Det er ikke det, der interesserer os her.

Det der interesserer os her er hans tænkning. Her møder vi den filosofiske tænkning i en af de mere skræmmende udgaver. Tæt, tung, tør, trættende, tåget, tysk tænkning. Som vi mødte den forrige semester hos Kant og Hegel, og som vi kommer til at møde den igen senere hos Habermas og Honneth. Men det er bøvlet værd. Skal der virkelig tænkes grundigt og i dybden, så er det bedst at gøre det på tysk. Engelsk er bedre til common sense. Fransk hvis det skal være elegant med esprit og elan.

Heideggers spørgsmål er filosofiens fundamentale spørgsmål: Hvad er væren? Ontologiens spørgsmål. Her spørges ikke om noget bestemt værende, men om det hele, selve væren. Det er spørgsmål jeg har stillet før.

HVAD ER	EN ROSE	BOTANIK
	EN GIRAF	ZOOLOGI
	KRYOLIT	MINERALOGI
	KRYPTONIT	
	EN STJERNE	ASTRONOMI
	KVADRATRODEN AF 7	MATEMATIK
	GODT OG ONDT	ETIK
	SANDHED	ERKENDELSESTEORI
	OG SÅ VIDERE	
HVAD ER	VÆREN?	ONTOLOGI. METAFYSIK
HVAD ER	'ER'?	
HVAD ER?		
	"HVAD I ALVERDEN ER VERDEN".	SLØK

Et af de flotteste svar fik vi i middelalderens teologi, skolastikken. Her faldt alt på plads i et hierarkisk opbygget system, en 'ordo' med Gud i toppen, stoffet i bunden og mellem dem forskellige grader af væren, planter, dyr, mennesker, engle. Et organisk-holistisk verdensbillede.

Det afløses af det mekanisk-atomistiske verdensbillede. Væren er stof, stofflige partikler bevæget af kræfter og styret af love. En materiel tingslig virkelighed. Ting i tid og rum. Men der er jo noget, der ikke er materielle ting. Vores bevidsthed om tingene. Den er ikke selv en ting, men noget andet, mindre håndgribelig. Men ikke mindre virkelig.

Det giver en deling af virkeligheden i ting og bevidsthed, objekt og subjekt, legeme og sjæl.

Det er for Heidegger en katastrofe, en helt nede i grunden fejlagtig opfattelse af virkeligheden. En "proton pseudos". Det er græsk og betyder oprindelig fejltagelse. Og vi finder den fra den europæiske tænkningens begyndelse ikke først med det videnskabelige verdensbillede. Den rækker tilbage til Platon og bliver uddybet i den moderne filosofi fra Descartes og frem.

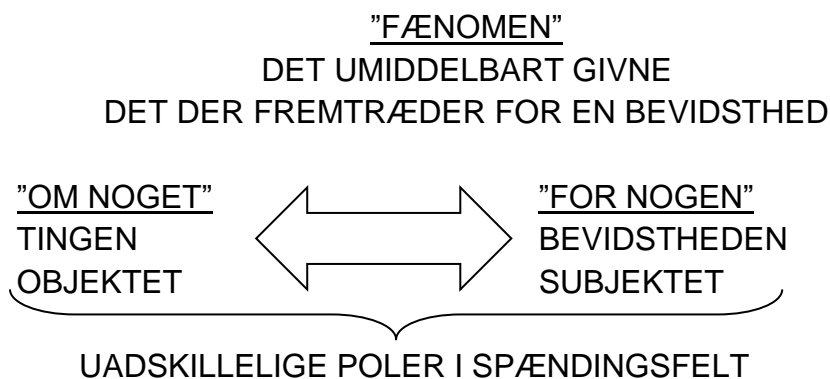
"PROTON PSEUDOS". GRUNDLÆGGENDE/OPRINDELIG FEJL.

DELING AF VIRKELIGHEDEN/VÆREN. DUALISMEN
SUBJEKT-OBJEKT, BEVIDSTHED-TING, SPROG-VIRKELIGHED,
SJÆL-LEGEME

FILISOFIEN HAR BESKÆFTIGET SIG MED DET VÆRENDE
IKKE MED SELVE VÆREN

FÆNOMENOLOGI.

(HUSSLERL, HEIDEGGER, SARTRE, LØGSTRUP OSV.)

Det er en opstilling, der ikke er nem at gribe. Vi sidder fast i vores proton pseudos. Delingen af virkeligheden i subjekt og objekt, bevidsthed og genstand. Men prøv lige at læg mærke til hvad der lige nu er virkeligheden for jer. Det er det I oplever, og her er subjekt og objekt blandet sammen.

Heidegger går så i gang med selve væren. Men får aldrig svaret på spørgsmålet. Kun begyndt. Men tilløbet, analysen af menneskets eksistens, er særdeles frugtbart.

Hvor skal han begynde. Hvor viser væren sig. Det gør den i mennesket, menneskets bevidsthed. Det er os, der spørger. Hvad er en stjerne, hvad er sandhed, hvad er godt og ondt, hvad er væren? Mennesket er en særlig form for væren, hvor væren kommer til sig selv, forholder sig til sig selv, bliver bevidst om sig selv. Menneskets væren – Dasein kalder Heidegger det – er en lysning i væren, i værens mørke uigennemtrængelige skov er der en lysning, en "Lichtung im Sein".

MENNESKET	}	<u>EX-SISTENS</u> "EIN LICHTUNG IM SEIN". SPØRGENDE, UNDRENDE, FORSTÅENDE EN VÆREN DER FORHOLDER SIG TIL SIG SELV
DASEIN		
BEWUSSTSEIN		

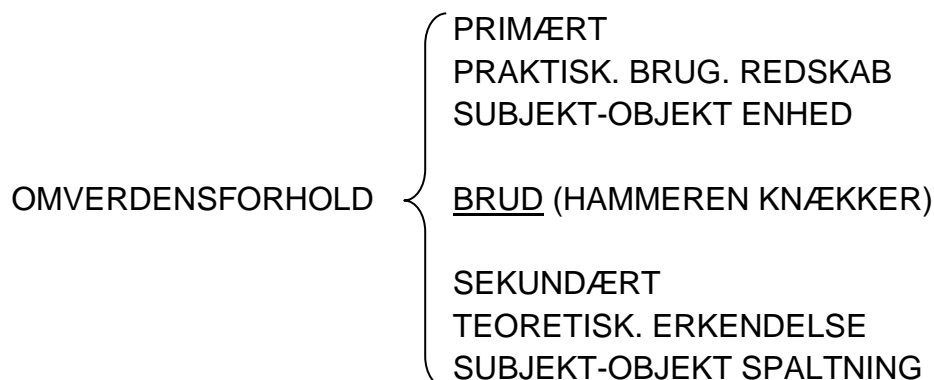
Så han begynder med at undersøge menneskets særlige form for væren. Mennesket er et væsen der bevidst forholder sig til sig selv. Det er ikke bare bevidst men selvbevidst. Men det er ikke lukket om sig selv. Det er en del af en verden, en del af sin verden. Ikke på den måde at det står som subjekt over for objekter, men netop en del af verden, indfældet i den. Løgstrup (der studerede under Heidegger) formulerer det på den måde at vi ikke befinder vi os ikke "på kanten af universet", men er 'indsat' i det.

Menneskets væren er en i-verden-væren, "In-der-Welt-Sein". Heidegger kan godt lide bindestreger og at konstruere nye ord. Og det er en med-væren, "Mit-Sein", en væren sammen med andre mennesker.

"IN-DER-WELT-SEIN"

OP-TAGET AF OG I MIN OMVERDEN

INDSAT I UNIVERSET. INDFÆLDET I VERDEN

Normalt er jeg optaget af og i min verden. I en praktisk omgang med den, jeg bruger den, genstandene er mine redskaber hvormed jeg griber ind i verden former den efter mine formål. Her oplever jeg ikke nogen adskillelse af subjekt og objekt. Begge er del af samme aktivitet. Jeg er ved at bygge et hus og slår søm i med hammeren.

Men dette umiddelbare omverdensforhold kan gå i stykker, brydes. Jeg rammer ikke hovedet på sømmet men min finger. Eller hammeren knækker. Så bliver den et objekt ikke et redskab. Den bliver genstand ikke redskab, på tysk Gegen-stand, en modstander. Jeg oplever den på en anden måde. Men gør den jo igen hurtigt til et projekt, jeg må se at få den repareret. Men før jeg kan gå i gang med det forholder jeg mig altså teoretisk erkendende til hammeren.

Også vores forhold til andre mennesker har denne karakter af indfældethed, involverethed. Vi er ikke blot indsat i verden, In-der-Welt-Sein'. Vi er også indsat i forhold til hinanden, 'Mit-Sein'. Som Løgstrup skriver: 'Vi er hinandens liv og hinandens skæbne'. Vores verden er en mellem menneskelig verden.

Vi kan opfatte andre mennesker som objekter, og vi kan bruge dem som redskaber. Men det er ikke det menneskelige, der mellem menneskelige forhold. Det er igen et brud. I vores umiddelbare omgang med hinanden er der ikke den afstand, denne tingsliggørelse. Her deler vi verden med hinanden, vores væren er 'Mit-Sein'.

"MIT-SEIN"

"VI ER HINANDENS LIV" (LØGSTRUP)

Så langt så godt. Det kunne jo lyde som der rene idyl. Det er det ikke. Det kunne lyde som om vi tilforladeligt er hjemme i vores verden. Den er hjemlig, på tysk 'heimlich'. Men den kan også være mere 'unheimlich', uhjemlig, uhyggelig.

Det står noget kort og stikordsagtigt her. Det er temaer der udfoldes mere udførligt senere hos Sartre, Camus, Frankl.

Talen om i-verden-væren og om med-væren lyder som om vi er trygt hjemme i vores verden. Indsat i den. Men vi er også kastet ind i den. Vi har ikke valgt at ville være til og vi har ikke vagt at være den person vi er med de omstændigheder der er vores. Vi er ikke blevet spurgt. Det er os givet som noget givent, et faktum.

Men samtidig med at vi på den måde er bundet er der en åbenhed og dermed en frihed i vores eksistens. Vi er kastet ind i verden, Geworfenheit, men vi udkaster også selv en verden, den verden vi gerne vil have, den verden vi gerne vil leve i og som vi søger at virkeliggøre med vores handlinger. Vi er i tiden. Vi er i nutiden og vi er bundet af fortiden, men rettet mod fremtiden, som ikke ligger fast. Det er det fine ved fremtiden, den rummer forskellige muligheder. Og vi har projekter for fremtiden, direkte oversat fra latin betyder det frem-kast. Heri ligger en frihed.

Det kalder Heidegger eksistentialitet. Vi 'er' ikke bare, vi eksisterer, vi træder ved siden af os selv (ex-sistere) forholder og bevidst til os selv, til hvad vi er og til hvad vi kunne blive. Det betyder at vi skal sørge for det (og måske sørge over det) bekymre os om det, tage vare på det. Så langt så godt. Men det betyder også at vi altid er i usikkerhed og for Heidegger betyder det sker i en grundstemning af angst.

Angsten hænger sammen med grundvilkåret at vi er dødelige, lever bestandig på kanten af tilintetgørelsen. Vores væren er en væren i tiden, det er vi bevidste om, og vi er bevidste om at der vil komme en tid hvor vi ikke vil være mere. Vores væren er en væren til døden 'Sein zum Tode'. Vi lever i dødens perspektiv.

"GEWORFENHEIT". UDKASTETHED.

FAKTICITET. DET GIVNE
BUNDETHED

"ENTWURF". UDKAST
PRO-JEKT
FREM-KAST
FREM-TID

EKSISTENTIALITET. DET MULIGE
FRIHED

"SORGE". BEKYMRING
CURA/CARE/KERE
SØRGE FOR
OMSORG
BESØRGE

ANGSTENS GRUNDSTEMNING
TILINTETGØRELSE
TID.
SEIN ZUM TODE

Jeg burde måske slutte her. Der ville være et passende punktum. Væren til døden.
Men lige et tema mere, som igen udfoldes nærmere senere.

Vi kan flygte fra os selv. Leve på en måde så vi undslipper vores vanskelige grundvilkår, bevidstheden, friheden, angsten. Falde i søvn, slukke for den besværlige selvbevidsthed og frihed og det dermed følgende ansvar. Det gør vi ved blot at følge strømmen og den mindste modstand. Blive som de andre, følge de vaner og konventioner der nu engang gælder, man'ets diktatur.

"EGENTLIGHED"
AUTENCITET

VÅGENHED. BEVIDSTHED
FRIHED. ANSVAR. ANGST

"UEGENTLIGHED"

FLUGT. GLEMSEL. UBEVIDSTHED
VANE. KONVENTION. "DIE DIKTATUR DES MAN"

2.3. EKSISTENTIALISMEN

ALBERT CAMUS. 1913 – 1960.

'SISYFOSMYTEN. 1942.

SELVMORDET OG KRAVET OM MENING

Efter Wittgenstein og Heidegger trænger vi til at trække vejret lidt friere.

Camus er ikke filosof. Han er skønlitterær forfatter, journalist og essayist. Hans romaner kommer i forelæsningserne om litteratur der ligger i forlængelse af forelæsningserne om idéhistorie. Her handler det om essayet 'Sisyfosmyten'. Det begynder sådan her:

"Der findes kun ét virkelig alvorligt filosofisk problem: selvmordet. At afgøre, om livet er værd at leve eller ej, er at besvare filosofiens grundspørgsmål. Alt det øvrige, om verden har tre dimensioner, om ånden kan inddeles i ni eller tolv kategorier, kommer i anden række. Først må det væsentlige spørgsmål besvares."

Camus. "Sisyfosmyten" s. 11

Det er da et brag af en begyndelse. Helt oppe og ringe sammen med fortællingen om altings begyndelse i "Første Mosebog".

"Genesis". *"I begyndelsen skabte Gud himlen og jorden.*

Jorden var dengang tomhed og øde, der var mørke over urdybet, og Guds ånd svævede over vandene.

Gud sagde: "Der skal være lys!" Og der blev lys."

Senere i Bibelen begynder evangelisten Johannes igen.

"Johannesevangeliet" *"I begyndelsen var Ordet, og Ordet var hos Gud. Han var i begyndelsen hos Gud. Alt blev til ved ham, og uden ham blev intet til af det, som er. I ham var liv, og livet var menneskers lys. Og lyset skinner i mørket, og mørket Greb det ikke."*

Det første værk i Europas litteratur handler om et sådant ødelæggende mørke, krigen. Det er Homers Iliade. Den begynder:

"Iliaden" *"Vreden Gudinde besyng, som greb Peleiden Achilles.
Rædsomt og kvaler i tusinde tal Achaierne voldte."*

"Prædikerens Bog". *"Ord af Prædikeren, Davids søn, konge i Jerusalem.
Endeløs tomhed,
sagde Prædikeren,
endeløs tomhed,
alt er tomhed".*

Fra en anden tid, et andet land med en anden orkestrering og i en anden toneart endnu en begyndelse:

"Den grimme Ælling". *"Det var så dejligt ude på landet; det var sommer. Kornet
stod gult, havren grøn. Høet var rejst i stakke nede i de
grønne enge, og der gik storken på sine lange røde ben og
snakkede ægyptisk, for det sprog havde den lært af sin
moder."*

Tilbage til det dystre:

Knausgård. "Min Kamp": *For hjertet er livet enkelt. Det slår så længe det
kan. Så stopper det."*

Her holder vi os til Camus. *"Der findes kun ét virkelig alvorligt filosofisk problem: selvmordet."* Så skulle læserens opmærksomhed da være fanget. Det her, venner, er ikke livsfjerne filosofiske spekulationer. Det gælder liv og død. Det er alvor. Er livet værd at leve eller ej? Dét er spørgsmålet, spørgsmålet om mening. Lidt senere står der:

*"livets mening er det vigtigste af alle spørgsmål."
Smst. s 12*

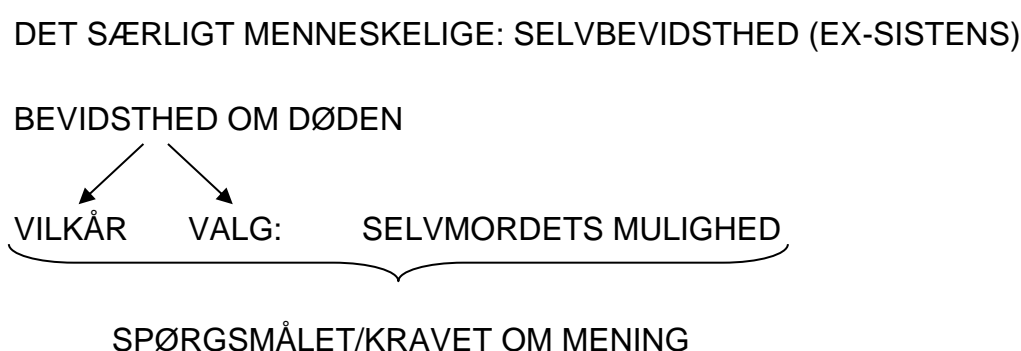
Hvis livet ikke har mening, må den konsekvente holdning og handling være at vælge døden frem for livet. Og vi kan jo vælge. Vi kan vælge selvmordet, vælge ikke at ville være til. Døden kan være et valg. Det betyder, at livet er et valg. Når vi fravælger selvmordet, vælger vi livet. Vi vælger mellem liv og død.

Det valg har vi alle sammen truffet. Vi har valgt livet ikke døden.

Døden kan være et valg. Men den er også et vilkår. Vi kan vælge at fremskynde døden, måske også at udsætte den; men vi kan ikke vælge den fra. Før eller siden møder vi vores død. Som det hedder i det fire tusind år gamle babyloniske epos "Gilgamesh".
"[Den] grumme død, der høster ethvert menneske".

Døden er et eksistentielt grundvilkår.

Vi skal dø. Og vi ved det. Denne bevidsthed om vores dødelighed er særlige ved mennesket, en af de ting, der gør mennesket til menneske. Dyrene er også dødelige; men de er lykkeligt uvidende om det.

For at vi skal vælge livet, må vi opleve at det er værd at leve, at det er et værdifuldt liv, et værdigt liv, et meningsfuldt liv. Uden mening kan vi ikke leve.

Camus ser kravet om mening eller måske bedre spørgsmålet om mening som det vigtigste af alle spørgsmål. Vi må svare på spørgsmålet om livet har mening eller ej. Og hvis der ikke er en på forhånd given mening, er vi så i stand til at leve vores liv på en måde, så vi giver det mening?

Men hvornår melder spørgsmålet sig? Ja vi spørger vel først om meningen, når vi oplever, at den er mistet. At stille spørgsmålet er udtryk for en krise, et brud. Vi stiller spørgsmålet, når livet ikke længere ligger lige for og kan leves ligefremt, men når det bliver indviklet, forviklet og ufremkommeligt.

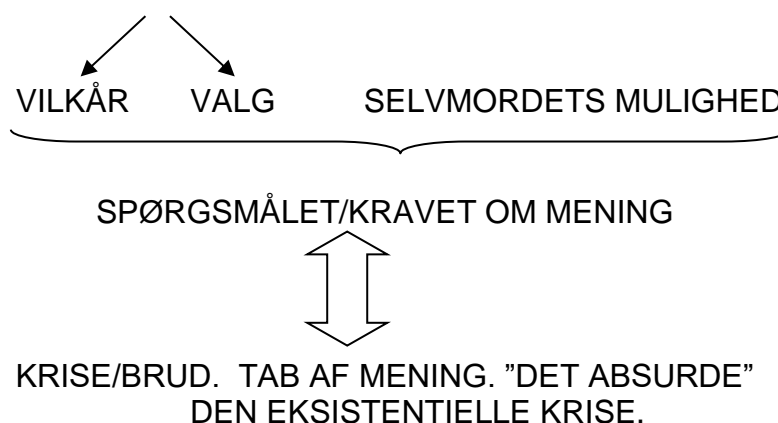
Så længe det går mig godt og jeg har det godt, stiller jeg mig jo ikke i dramatisk positur og spørger om meningen med det. Det gode har vi det godt med. Det kræver vi ikke nogen forklaring på. Anderledes med det onde. Det vil vi ikke uden videre acceptere eller godtage, i hvert fald ikke uden en forklaring på, hvad det skal være godt for. Det onde må fortolkes på en måde, så det får en mening, ellers er det ikke til at bære. Når det går os godt i livet, spørger vi ikke om meningen. Det gør vi, når det går galt, når vi

rammes af tabet, sorgen, lidelsen, døden. Hvorfor skulle det ske? Hvorfor skulle det ske for mig? Vi spørger først om meningen, når meningen er mistet.

Erfaringen af meningstab er helt central hos Camus og i eksistensfilosofien og eksistentialismen i det hele taget. Den betyder et brud, en krise, den eksistentielle krise, som er vejen til egentlig eksistens.

DET SÆRLIGT MENNESKELIGE: SELVBEVIDSTHED (EX-SISTENS)

BEVIDSTHED OM DØDEN

Hos Camus er navnet på denne erfaring "det absurde". Men det er vel vores dødelighed, der er det absurdes kerne. Her blot hvad han skriver om døden som det, der berører livet al mening.

"Jeg kommer endelig til døden og de følelser, den vækker i os. Om dette emne er alt sagt, og det er sømmeligt ikke at blive patetisk."

Smst. s. 22

Men nu er han jo franskmand, så vi får alligevel en dosis dødsdramatik:

Denne elementære og definitive afslutning på livets eventyr udgør indholdet i absurditetsfølelsen. Når den menneskelige skæbne ses i dødens lys, bliver nyttesløsheden åbenbar. Stillet over for den blodige matematik, der behersker vort liv, mister al moral og al stræben a priori enhver berettigelse."

Smst. s. 23.

DET ABSURDE OG OPRØRET GRUNDERFARINGEN OG GRUNDHOLDNINGEN

Den eksistentielle krise er en opvågning. Jeg vågner op til at se mit vilkår som menneske i øjnene. Det er ikke kun bevidstheden om døden, der kan vække mig og få mig til at stille spørgsmålet om mening. Mindre kan også gøre det. Det mindste kan gøre det. Jeg kan pludselig uden grund falde ud af min almindelige tilværelse og ned i en afgrund.

”Absurditetsfølelsen kan ramme hvem som helst på et tilfældigt gadehjørne, som et slag i ansigtet. Umiddelbart er den ufattelig i sin fortvivlede nøgenhed og sit kolde lys.”

Smst. s. 18

Jeg kan midt i min almindelige hverdag stille spørgsmålet om mening og til min foruroligelse måske forfærdelse konstatere at jeg ikke kan svare på det. Jeg kan opleve at det liv jeg lever i grunden er uden mening. At det er absurd. Denne erfaring af det absurde er en grunderfaring hos Camus.

GRUNDERFARING: AFGRUNDEN
 TOMHED
 MENINGSLØSHED
 FREMMEHED
 DET ABSURDE

GRUNDHOLDNING ?

Det der sker her er ikke at et bestemt livsindhold går i stykker. At jeg mister mit arbejde. At jeg rammes af sygdom, At jeg mister et menneske, der står mig nær. Erfaringen af det absurde gælder ikke et bestemt indhold i min tilværelse. Den gælder hele tilværelsen. Ligesom hos Kierkegaard; Æstetikerens fortvivlelse er en fortvivlelse over det hele; Etikerens valg er et valg af det hele. Også her hos Camus er det hele tilværelsen, der med et opleves som absurd og meningsløs. Det kan selvfølgelig have en bestemt anledning; men det kan også ske uden ydre grund. Uden grund forsvinder grunden under mig og jeg står over for en afgrund.

”Det hænder, at kulisserne styrter sammen. Stå op, tage sporvognen, fire timer på kontoret eller fabrikken, spise, sporvogn, fire timers arbejde, spise, sove og mandag, tirsdag, onsdag, torsdag, fredag, lørdag i samme rytme – denne rutine er for det meste let at følge. Men en skønne dag opstår

spørgsmålet: hvorfor? – og dermed er processen begyndt. (...) Og følgen bliver enten er ubevidst tilbagevenden til kæden eller den uigenkaldelige opvågningen. Efter denne opvågningen kommer med tiden igen dens konsekvens: selvmord eller helbredelse. Lede er i sig selv et ubehageligt fænomen. I denne sammenhæng må jeg betragte den som et gode. Thi alt begynder med bevidstheden, og intet er noget værd uden den.”

Smst. s. 20

”En grad længere nede kommer fremmedfølelsen: opdagelsen af, at verden er ”uigennemtrængelig”, den ubestemte fornemmelse af, i hvor høj grad en sten er os fremmed, uforklarlig, med hvilken intensitet naturen, et landskab kan fornægte os. Dybest i al skønhed ligger der noget umenneskeligt: bakkerne, træerne, der tegner sig mod den rolige himmel, mister på et øjeblik den illusoriske betydning, vi har ikklædt dem, og bliver mere uopnåelige end et tabt paradys.”

Smst. s. 21

”denne uigennemtrængelighed, denne fremmedhed hos verden, er det absurde. Også menneskene selv udsondrer umenneskelighed. I visse klarsynde øjeblikke kommer deres mekaniske fagter, deres meningsløse pantomime, alt, hvad de gør, til at tage sig tåbelige ud. En mand taler i telefon bag en glasrude, man hører ikke, hvad han siger, men man ser kun hans tomme mimik, og man spørger sig selv, hvorfor han lever. Dette ubehag ved synet af menneskets egen umenneskelighed, dette svimle styrt, når vi stilles over for vort eget billede, denne kvalme, som en moderne forfatter kalder det, er også det absurde. Og den fremmede, vi pludselig kan få øje på i spejlet, den velkendte og alligevel så foruroligende tvillingebroder, vi møder på fotografier af os selv, det er endnu engang det absurde.”

Smst. s. 22

Det er en erfaring at ikke at være fortrolig med verden. Jeg er ikke hjemme i den. Den er mig fremmed. Og det er ikke blot naturen, det er også andre mennesker, og det er mig selv, der er fremmed for mig selv.

FREMMED

I NATUREN

FOR ANDRE MENNESKER

FOR MIG SELV

} DET ABSURDE

Mennesket og dets verden passer ikke sammen. Der er et brud, en modsætning. Menneskets krav om mening møder tavshed og tomhed.

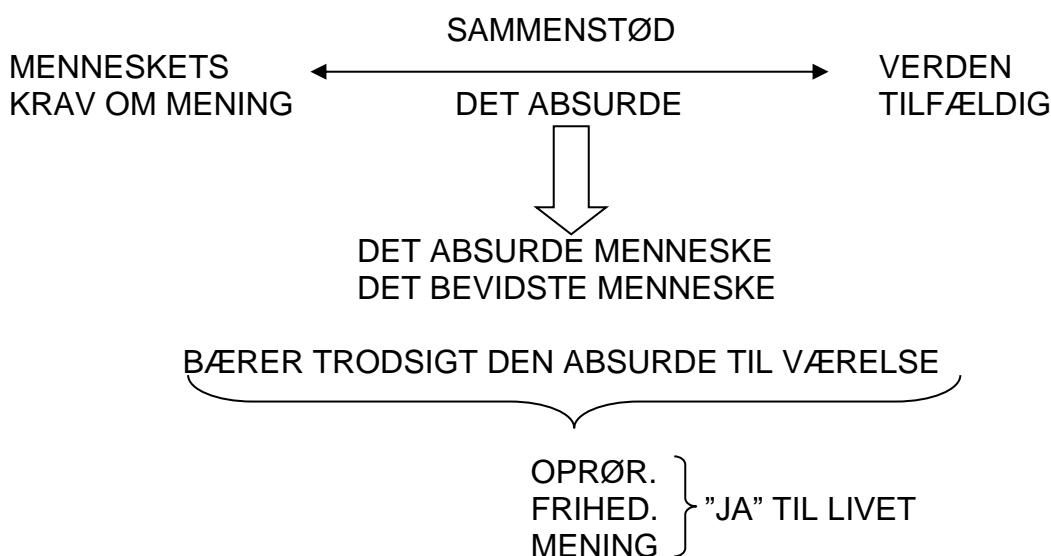
”Men jeg gik lidt for hurtigt frem, da jeg hævdede, at verden er absurd. Alt hvad man kan sige, er, at verden ikke i sig selv er fornuftig. Det absurde ligger i konfrontationen mellem det irrationelle og det brændende begær efter klarhed, som ryster mennesket i dets inderste.”

Smst. s. 28

”Hvis jeg var et træ blandt træerne eller et dyr blandt andre dyr, ville livet have en mening, eller rettere sagt: problemet ville ikke have nogen mening, efter som jeg ville være en del af denne verden. Jeg ville være den verden, som hele min bevidsthed og mit krav om fortrolighed nu bringer mig i modsætning til. Det er den latterlige fornuft, der sætter mig op mod hele skabningen.”

Smst. s. 55

Lad mig sætte det op i et skema.

Hvad så? Skal jeg stille mig op og jamre over meningsløsheden? Eller sidde med korslagte arme og være sur og fornærmet? Eller kaste mig ud i hektisk fortravlethed, så jeg kan glemme mig selv? Eller skal jeg begå selvmord?

Nej jeg skal bære det absurde vilkår. Udholde det. Omfavne det. Og samtidig gøre oprør mod det. Derved kan det få mening.

BEVIDSTHEDEN OG OPRØRET. GRUNDHOLDNINGEN

Her er jeg fremme ved det jeg vil kalde grundholdningen. Grunderfaringen er det absurde. Grundholdningen er trods, oprør.

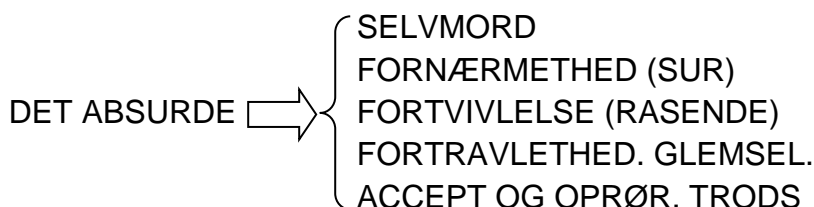
GRUNDERFARING: DET ABSURDE. MENINGSLØSHEDEN

GRUNDHOLDNING: OPRØR. TRODS
ILLUSIONSLØS BEVIDSTHED
FRIHED. MENING

Hvad gør jeg, når jeg erfarer tilværelsen som absurd og meningsløs? Hvorledes forholder jeg mig til fortvivlelsen?

Der er flere muligheder. Jeg kan vælge selvmordet. Eller jeg kan vige tilbage fra erfaringen. Forsøge at vende tilbage til "det gode gamle", se erfaringen som en anormalitet, en sygdom og så behandle den "*mit Pulver und mit Pillen – og så med Lavementer*" (Kierkegaard). Eller jeg kan forsøge at glemme den ved at kaste mig ud i fortravlet foretagsomhed. Eller jeg kan udskifte indholdet i min tilværelse, få mig et nyt arbejde, en ny kone, en ny sofa. Eller – ja der er mange muligheder for at bakke ud af krisen og falde i søvn igen. For det er hvad det er set i eksistensfilosofiens perspektiv, det er ikke at have modet og styrken til at være vågen og se sit vilkår i øjnene. Så for Camus er den rette holdning ikke at forsøge at flygte fra det absurde, men at være bevidst om det og bære det, "omfavne" det. Det gør jeg i oprøret.

I oprøret konfronterer jeg det absurde og bærer det. Ikke i surhedens futile fornærmethed. Heller ikke i fortvivlelsens futile raseri. Heller ikke i fortravletheden endeløse foretagsomhed. Men i den trodsige illusionsløse holden stand.

Hvad var det han begyndte med. Selvmordet som den logiske konsekvens af tilværelsens meningsløshed, absurditet. Mente han det havde han jo ikke skrevet bogen. Så havde han begået selvmord, og vi havde aldrig hørt fra ham. Så det mente han åbenbart ikke. Hvordan forholder han sig til absurditetserfaringen. Hvad er hans holdning? Det er oprøret.

Camus vil ikke fornægte og flygte fra absurditetserfaringen - hverken gennem selvmordet eller tilbage i ubevidstheden, glemslen, fortravletheden. Han vil fastholde og være tro mod erfaringen og holde ud i den. Og selve det trodsigt at holde ud kan give mening.

"Eller skal jeg holde fast ved min indsats, holde stand i absurditetens sønderrivende og vidunderlige univers? Lad os i denne forbindelse gøre en sidste anstrengelse og drage alle konsekvenser. Legemet, kærligheden, skaberakten, handlingen og det menneskelige højsind får atter deres plads i en meningsløs verden. Her genfinder mennesket omsider den absurditet og den ligegyldighed, som er vin og brød for dets storhed."

Smst. s. 56

"Før drejede det sig om at undersøge, om livet måtte have en mening, for at man kunne leve det. Nu ser det tværtimod ud til, at det lader sig leve bedre, jo mindre mening det har. At leve en erfaring eller en skæbne vil sige at acceptere den fuldt ud. Man kan ikke leve sin skæbne i bevidstheden om, at den er absurd, hvis man ikke gør alt for at holde fast ved den absurditet, som bevidstheden har afsløret. (...) At leve er at leve det absurde. At gøre det absurde levende er først og fremmest at holde sig det for øje. (...) Oprøret er altså et af de få konsekvente filosofiske standpunkter. Det indebærer en stadig konfrontation mellem mennesket og dets egen dunkelhed; det indebærer kravet om en umulig klarhed."

Smst. s. 57

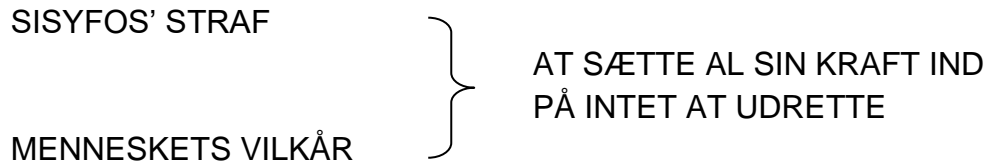
"Dette oprør giver livet dets sande værdi. Udstrakt over et helt liv genopretter det tilværelsens storhed."

Smst. s. 58

Det er jo ikke lysende klart, hvad han mener med det. Men flot lyder det da. Og nok endnu flottere på fransk. Og det giver vel en fornemmelse af den illusionsløse trodsige holden ud.

Skulle det siges på mere ligefremt dansk eller måske ligefrem på jysk, ville Svend Brinkmann nok være mand for at formulere det. Det skulle så være i en fortsættelse til af hans trilogi. "Stå fast", "Ståsteder", "Giv slip". Hvorfor ikke "Hold ud"?

Det sidste afsnit af "Sisyfosmyten" er en udlægning af den gamle græske myte om Sisyfos. Straffen over Sisyfos er som bekendt at han skal rulle en klippeblok op af den bjergside vel vidende at den vil rulle ned igen hver gang han når toppen. Det bliver hos Camus et billede på menneskes vilkår, "at sætte al sin kraft ind på intet at udrette".

Det formulerer han selvsagt med stor retorisk kraft og billeddannende fantasi. Og jeg er fristet til at citere udførligt. Men det må I læse selv. Her blot pointen. Sisyfos fortvivler ikke over sin skæbne, og han flygter ikke fra den i det illusionære håb, at det nok vil lykkes næste gang. Han bærer sin skæbne, omfavner den. Deri er han stærkere end skæbnen.

I sin illusionsløse bevidsthed og sin trodsige vilje

"er han sin skæbnes overmand. Han er stærkere end stenen."

[...]

"Det klarsyn, som skulle være hans straf, bliver samtidig en bekræftelse af hans sejr. Der gives ingen skæbne, som ikke kan overvindes med foragt."

[...]

"Herpå beror Sisyfos' tavse glæde. Hans skæbne tilhører ham. Hans sten er hans egen."

[...]

Det absurde menneske siger ja, og derefter ophører kampen og møjen aldrig."

[...]

"Jeg forlader Sisyfos ved bjergets fod. Man genfinder altid sin byrde. Men Sisyfos vidner om den højere troskab, som fornægter guderne og løfter stene. Og han indser, at alt er godt. Det herreløse univers synes ham hverken godt eller ørkesløst. Hvert granitkorn i stenen, hver glimtende mineralstump i bjergets mørkeudgør en verden i sig selv. Kampen for at nå op til tinderne er nok til at fylde et menneskes hjerte. Man må tænke sig Sisyfos som en lykkelig mand."

Smst. 115.-17.

Sisyfos' lykke er ikke hvad vi normalt forstår ved lykke. Det er ikke et nydelsesrigt liv. Det er heller ikke et produktivt liv, hvor jeg gennem min indsats, min anstrengelse og mit arbejde er skabende, når mål, jeg har sat mig og som jeg vurderer som meningsfulde. Det nydende og det skabende liv er ikke muligheder i Sisyfos lidelsesfulde gentagelse af det samme og det samme. Hans lykke er af en anden art. Det er en lykke, der alene beror på hans trodsige evne til at holde ud og bære sin tunge skæbne.

Det kan jeg for så vidt godt forstå eller nok snarere fornemme. Jeg er jyd nok til at kende trodsen og stædigheden som identitetsbærende styrke.

Alligevel er jeg skeptisk over for den sidste provokerende sætning i bogen. *"Man må forrestille sig Sisyfos som en lykkelig mand"*. Min afgørende og efter min egen opfattelse tungtvejende indvending mod Sisyfos' lykke er for så vidt ganske enkel og indlysende. Han er alene!

Herfra kunne jeg gå videre til "Pesten" hvor et afgørende tema netop er fællesskabet mellem mennesker. Det vil jeg ikke her.

En anden indvending. Sisyfos' kamp finder sted *"i et rum uden himmel og en tid uden dybde"*. En flot formulering. Men flotte formuleringer har det med at forføre. Fordi de lyder så flot, glemmer man at overveje om de nu også er sande. Og *"et rum uden himmel og en tid uden dybde"* er altså ikke en menneskelig verden. Menneskets verden er udstrakt i tid, og den er åben opadtil.

Næste gang den ultimative prøve på at fastholde mening i meningsløsheden. Holocaust. Det bliver i selskab med Victor Frankl, en overlevende fra Auschwitz.